

– Würzburg-Schweinfurt) angol fejezete szinte a lehetetlenre vállalkozik (609–662.) az ír, angol, skót latin és nemzeti nyelvű, ideértve a franciát is, történetírói hagyatékának az áttekintésekor, amit csak néha tudott elemzőbb részekkel, például Geoffrey of Monmouth és a Brut-hagyomány részletesebb bemutatásával változatosabbá tenni. Hasonlóképpen hatalmas feladatra vállalkozik Brigitte Burchard (Universität Würzburg) a francia nyelvű középkori historiográfia vázlatának a megírásakor (663–706.). A szerző jól súlyozva és válogatva emel ki korszakokat (keresztes háborúk kora), szerzőket és műveket (Grandes Chroniques de France, Froissart, Philippe de Commines), vagy témákat (a népnyelvű irodalom és a publikum, a vers és próza forma változása). Cristian Bratu (Baylor University, Waco, Texas) világosan tagolt összefoglalása olvasható az itáliai egyházi és világi krónikákról, magyar vonatkozású (Buonaccorsi, Carbone), de sajnos nagyon vázlatos kitekintéssel az Itálián kívül alkotókra. Heidi R. Krauss-Sánchez (Madrid) a hispán irodalmat bemutatva a hangsúlyt Hispánia területi, etnikai, nyelvi és kulturális összetettségére és sokféleségére helyezte, innen az írás címe is *Mater Hispania*. Meggyőzően tájékoztat a vizigót, latin, zsidó és arab irodalom történetírásának a tendenciáiról, kölcsönhatásairól, a hispán történelem olyan kulcsfontosságú fordulatairól, mint a Kézai Simon figyelmét sem elkerülő Las Navas de Tolosa-i keresztény győzelemmel végződő ütközetről, vagy a zsidók kiűzéséről.

A kötet, s ez a tanulmányok jó részéről elmondható, rendkívül hasznos bevezetés a téma iránt érdeklődő szakembereknek, egyetemistáknak, sőt termékenyítően hathat a hazai hasonló tárgyú vizsgálatokra. Ugyanakkor nem lehet említés nélkül hagyni a szerkesztés számos hiányosságát, a belső keresztutalások, a szerzők bemutatásának elmaradását, a lektorálás alkalmankénti elszármazását. Ennek az impozáns kézikönyvnek természetesen ott van a medievista könyvtárak polcain a helye.

Veszprémi László

Soltész Ferenc Gábor – Tóth Csaba – Pálffy Géza

CORONATIO HUNGARICA IN NUMMIS

A magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai (1508–1916)

MTA BTK Történettudományi Intézet – Magyar Nemzeti Múzeum

Bp. 2016. 414 oldal

Amikor száz évvel ezelőtt, 1916. december 30-án a budavári Nagyboldogasszony templom oltára előtt Csernoch János esztergomi érsek IV. Károly fejére helyezte a Szent Koronát, még senki sem sejtette, hogy ez lesz az utolsó magyar királykoronázás. Az esemény arra indította Gohl Ödönt, a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának numizmatikusát, hogy ebből az alkalomból – mintegy négyszáz évre visszatekintve – összegyűjtse és közreadja a magyar uralkodókoronázások numizmatikai emlékeit. Az utolsó magyar királykoronázás centenáriuma az MTA BTK Történettudományi Intézet 2012 nyarán megalakult Lendület Szent Korona Kutatócsoportja mintegy fél évtizedes kutatómunka eredményeként – Gohl alapművének nyomdokain haladva – megjelentette a koronázási érmek teljességre törekvő katalógusát. Munkájuk az 1508 és 1916 közötti időszak 24 király-, királynő- és királynékoronázása kapcsán kibocsátott érmek és zsetonok csoportját tárja az olvasók elé – bőséges

történeti háttéranyaggal. A kötet olvasói nem csupán egy szép kiállítású katalógust, de egy tartalmas szakmunkát vehetnek kézbe.

Már maga a kettős címadás is célirányos. Míg a rövidebb, latin nyelvű cím mindenki számára érthető kíván lenni (rövidítése mellelleg lehetőséget ad a katalógus könnyebb citálására – CHIN – is), addig a bővebb magyar nyelvű cím pontosan felrajzolja a mű tartalmát az időbeni határokkal együtt. A keménykötésű, több mint ezer színes fényképpel illusztrált katalógusban a bemutatott veretek mérethű fotói mellett egykorú metszetekről és festményekről készült színes mellékleteket is találunk.

A kötet hatalmi és művészeti reprezentációról szóló, rendkívül igényes, adatgazdag bevezető tanulmányát *Régi hagyományok – új kihívások* címmel Pálffy Géza írta. Először a koronázások helyszínének problémája kerül tárgyalásra, hiszen az ősi koronázóváros, Székesfehérvár 1543-ban török fennhatóság alá került. A magyar tanácsosok 1561-ben I. Miksa koronázásának színhelyéül a Bécshez közeli szabad királyi várost, Pozsonyt javasolják, amely az ország igazgatási székhelye mellett így koronázóvárossá is lesz. E különleges szerepét egészen 1830-ig meg is tartja, bár közben katonai és politikai megfontolások alapján Sopronban és Budán is történnek koronázások. 1867-től végleg megváltozik a helyszín, az utolsó négy koronázásra az új fővárosban, Budán, illetve Budapesten kerül sor.

Az 1563. évi koronázást megelőzően a szervezőknek számos szertartási és politikai-reprezentációs kérdést kellett tisztázniuk. A főpapok és a nagyurak ugyanis határozottan kijelentik: a koronázásnak a magyar nemzet ősi szokásai szerint kell zajlania. Míg azonban az egyházi részhez – vezérfonalként – adott a római szertartáskönyv, a világi koronázási rendtartás elemeit előbb össze kell gyűjteni, majd ki kell alakítani sorrendjüket, tartalmukat, végül pedig mindezt adaptálni az új helyszínekre. Az elkészült „forgatókönyv” összességében sikeresnek mondható, hiszen a koronázások innentől mindvégig e szerint zajlanak. Ekkor kerül rögzítésre az is, hogy a koronázási menet vonulása közben zsetonokat szórnak a nép közé. Ezek a szóró-zsetonok kevésbé értékes, kisebb ezüstök voltak – az aranyakat és a nagyobb ezüstöket a reprezentatív ajándékozás céljára fordították. A koronázási szertartás során kezdetben az egyházi dominancia érvényesült, idővel azonban – egy szükségszerű kompromisszum nyomán – az esztergomi érsek és a nádor már együtt helyezték a koronát az új király fejére.

Egyedi mozzanata a koronázás világi részének a kardvágás, amely szertartás a magyar őstörténetből ered. A koronázódombra fellovagló király a négy világtáj felé sújt kardjával, jelezve: országát minden rátámadó ellenséggel szemben megvédelmezi. E gesztusnak számos esetben valódi háborús aktualitása volt – elegendő csupán a hódoltság korára, a Pragmatica Sanctio utáni helyzetre, vagy az 1916-os „nagy háborúra” utalni. A jelzett esemény először III. Károly 1712-es koronázásakor került emlékéremre, majd 1916-ig még számos alkalommal. Az állami reprezentációt – a Magyar Királyság államiságát, politikai jelentőségét, hagyományait és függetlenségét – megjelenítő másik látványos mozzanat a koronázási zászlók felvonultatása a koronázási menetben. Igen érdekes ívet rajzol a körülhordozott zászlók köre. 1563-ban a Magyar Királyság mellett Bulgária, Bosznia, Szerbia, Szlavónia, Horvátország, Dalmácia lobogóit vitték. Az 1572-es menetben ez kiegészült Galícia, Lodóméria, Kumánia/Kunország zászlajával. Egészen 1830-ig ezt a tíz lobogót használták, majd 1867-ben csatlakozott hozzájuk a „visszatért” Erdély zászlaja is. Látványos voltuk ellenére a nemzeti lobogók csak 1867-ban kerültek fel először koronázási emlékéremre.

A magyar uralkodókoronázások érmeiről és zsetonjairól Soltész Ferenc Gábor és Tóth Csaba írt elmélyült tanulmányt. Dolgozatuk nyitányában áttekintést adnak a koronázási numizmatika hosszú és tartalmas, a 18. század elejétől napjainkig – az egyedi közlésektől az összefoglaló munkákig – húzóó kutatástörténetéről. Egyetlen, tágas panteonban láthatjuk ezáltal mindazon tudósok portréját, akik a szakterület fejlődéséért a legtöbbet tették.

Dolgozatuk másik része a különféle érmeknek a koronázások egyházi és világi szertartásaiban betöltött szerepét taglalja. Az *Opferpfennig*-et – vagy felajánlási érmet – az egyházi szertartás folyamán adományozta a megkoronázott király az oltárra. Ezek a 16. században még forgalmi pénzek, aranyforintok voltak, a későbbiekben azonban súlyos, csupán néhány példányban vert aranyérmek léptek a helyükbe. A nép közé szórt érmék – *Auswurfmünzen* – nevüknek megfelelően eleinte szintén forgalmi pénzek voltak, míg egy átmeneti időszakot követően, a 17. század elejétől immár az eseményt feliratukban közlő, nemesfém koronázási zsetonok váltották fel őket. Megszerzésükért – amint azt a kötet számos metszete megjeleníti – minden alkalommal közelharc dúlt a nézők között, hiszen nemesfémtartalmuk lehetőséget adott az ünnepi evés-ivás finanszírozására.

A koronázási érmek fejlődésének áttekintése során képet kapunk arról, hogy a tárgyalat, több mint fél évezredben a koronázási szertartások során feladatot ellátó érmek milyen pályát futottak be: éremképeik, felirataik tartalma és nyelve, technikai kivitelük és súlyuk hogyan változott.

A koronázáshoz szervesen nem kapcsolódó, az eseményeket, elvárásokat, személyi kvalitásokat megörökítő, művészi színvonalú emlékérmeken a szerzők egyes uralkodók esetében előre rögzített elveken alapuló képi programokat ismertek fel. I. József koronázása (1687) a török elleni felszabadító háború idejére esett, így nem véletlen, hogy az örökös királyság igényének alapját – a fegyverrel megszerzett országot – az érem tervezői a hadi sikerek és eredményeik bemutatásával igazolták. III. (császárként VI.) Károly éremképeit a hajdani birodalom újraegyesítésének szimbolikája uralja. Feleségét, Erzsébet Krisztinát – nem véletlenül – az okos szépség, míg Mária Teréziát a birodalom megvédésére irányuló törekvés – a harcias királynő eszméje – motiválta. Mindez érmeik képi anyagában is kifejezésre jutott.

A katalógusrész az uralkodók megkoronázásának sorrendjét követi. Minden uralkodó esetében négy, illusztrációkkal ellátott egységet alakítottak ki a szerkesztők: benne az uralkodó vázlatos életrajzát, koronázása rövid leírását, numizmatikai bevezetőt és éremleírásokat találunk. Utóbbiak a (még) létező, kézbe vehető darabok, illetve jól dokumentált, megfelelő minőségű fényképek alapján készültek.

A közölt érmek többnyire köralakúak, emellett néhány csegely és ovális érmen túl füles, illetve átluyukasztott változat is felbukkan, jelezve: az utóbbiak a ruházat díszeként is szolgálhattak. A koronázási érmek tömege szintén tág határok között szóródik: az alig 1 grammos zsetonoktól a közel 15 dekát nyomó emlékéremig terjed a skála.

Az érmek leírása feltűnően alapos, a közölt adatok köre (sorszám, éremfénykép a közölt darab azonosítójával, az elő-, a hátlap és a perem leírásai, típus/altípusok, megjegyzés, művész- és/vagy kibocsátónév, vonatkozó irodalom) megfelel a szakmai elvárásoknak. A láthatóság érdekében a 30 mm-nél kisebb átmérőjű darabok fényképe nem csupán méretarányos, de nagyított változatban is közlésre került. Része a leírásoknak az érmek fizikai paramétere (méret, súly) – több darab esetén ezek tartományai is. Ahol lehetett, megadták az adott típusal párhuzamba állítható korabeli forgalmi pénzkategóriákat, vagy egyéb más numizmatikai jellemzőket.

Nem vállalkoztak ugyanakkor a szerzők a gyűjtőket elsőrendűen érdeklő kérdés megválaszolására: mennyire ritkák az egyes darabok? A kötet bemutatóján a téma iránt érdeklődőknek a papíralapú szakirodalom mellett az internetes honlapok látogatását javasolták. Aki e tárgykörben a katalógustól vár segítséget, csupán a *Függelék*ben közölt súlyadatokra támaszkodva vonhat le következtetéseket.

Végül ugyancsak a *Függelék*be kerültek az érmeken olvasható latin és német feliratok fordításai, a pre-decimális mértékegységek értelmezését segítő metrológiai segédlet, az egyes éremtípusok súlyadatainak forrásközlései, az uralkodók zsetonjainak feliratait összehasonlító

táblázatok, a művészek nevei az általuk készített érmek sorszámaival, a közölt illusztrációk listája, a rövidítésjegyzék és egy kétrészes irodalomjegyzék (szakirodalom, illetve árverési jegyzékek listája).

Túlzás nélkül állítható, hogy a belbecs és külcsín harmóniáját magán hordozó, *Coronatio Hungarica in Nummis – A magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai (1508–1916)* címmel megjelent katalógus interdiszciplináris mű. Szintetizálja a numizmatika mellett a történettudomány, a történeti ikonográfia és a levéltári kutatás célirányos eredményeit. A végeredmény egy rangos, nemzetközi szinten is versenyképes mű, melynek érdeklődve várjuk a szerzők szándéka szerint 2018-ban megjelenő angol nyelvű változatát.

Soltész Márton

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919

Szerk. Hermann Róbert
Zrínyi, Bp. 2016. 488 oldal

1984-ben jelent meg az utolsó, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársai és a magyar hadtörténetész-gárda által készített, kétkötetes összefoglalás Magyarország hadtörténetéről. Az eltelt több mint három évtized alatt felnőtt egy új kutatói gárda – új szemlélettel, a rendszerváltozás óta új kutatási szempontokkal, lehetőségekkel és látásmóddal –, amely elérkezettnek látja az időt egy napjaink színvonalát, naprakész kutatási eredményeit és megváltozott szemléletét prezentáló, többkötetes szintézis összeállítására. Amint a mostani kötet *Bevezetőjéből*, a szerkesztői előszóból megtudhatjuk, a négykötetesre tervezett sorozat, a *Magyarország hadtörténete* az előzőekhez képest más korszakolással és más hangsúlyokkal mutatja be a nagyközönségnek a teljes hadi történetét. Az első a honfoglalás előtti időkkel kezdődik és az 1526. évi mohácsi katasztrófával zárul, a következő Mohácstól az Oszmánok kiűzéséig, az 1716–18 közötti Habsburg–Oszmán háborút lezáró pozsareváci békéig tekinti át az eseményeket. A jelenlegi, a sorozat részeként kiadott harmadik kötet az Oszmánok kiűzésétől az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve a történelmi Magyarország 1918. évi felbomlásáig és a magyarországi Tanácsköztársaság, valamint az oroszországi polgárháborúban résztvevő magyarok tevékenységéig foglalja össze a magyar hadügyet, a negyedik kötet a trianoni békediktátumtól Magyarország NATO-csatlakozásáig és az azt követő külföldi katonai szerepvállalásokig.

E mostani, kiváló tematikájának legfőbb sajátossága, hogy az ország történetének olyan időszakát tekinti át, amikor az politikai függetlenségét elveszítve birodalmi keretek között, a Habsburg Monarchia részeként működött, ráadásul 1718–1848 és 1849–1867 között két vagy több részre szabdalva, 1848–49-ben és 1867–1918 között egységes államként. Hermann Róbert szerkesztői előszava foglalja össze, hogy a szerzők milyen, a korábbiakhoz képest új szemléletmód, mentalitás alapján gondolták újra Magyarország hadtörténetének kérdéseit, törekedve arra, hogy a témák kifejtése során elkerüljék a csapdát, miszerint a rendszerváltozás előtt politikai okokból népszerűbb témák most ne kapják meg a fontosságukhoz képest túlzott hangsúlyt.